

OSTINDISK KOMPAGNI: AZ ELSŐ DÁN RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

KÉPES GYÖRGY

Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja

A SZERZŐ:

DR. KÉPES GYÖRGY

AZ ELTE MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI TANSZÉKÉNEK HABILITÁLT EGYETEMI DOCENSE
KEPES.GYORGY@AJK.ELTE.HU

2021. március 22.

1616. március 17-én, azaz szinte napra pontosan 405 évvel ezelőtt IV. Keresztély dán király jóváhagyta a Dán Kelet-Indiai Társaság alapítólevelét.¹ Ezzel megalakult az első dán részvénytársaság, amelynek mintájául a pár évvel korábban létrejött híres németalföldi VOC (*Vereenigde Oostindische Compagnie*) szolgált. Az OK (*Ostindisk Kompagni*) alapítólevelét is a VOC alapító okirata alapján állították össze: amint arra a szakirodalom rámutat, harmincnégy cikkelyből húsz szó szerint vagy legalább részben azonos a VOC létesítő okiratának valamelyik passzusával.²

Az OK előre meg nem határozott összegű alaptőkével rendelkező,

nyilvános (szukcesszív) alapítású részvénytársaságként jött létre. Érdekesség, hogy míg a VOC 1602. évi alapítólevelében még nem, a dán társaságéban már szerepelt a „részvény” (*action*) szó, mivel ekkorra ez a németalföldi társaság tőkegyűjtési gyakorlatából már ismertté és népszerűvé vált.³ A dán alapítólevel 11. cikkelye szerint, akinek a társaságban „részvénye vagy részesedése” (*action eller partie*) volt, és annak ellenértékét teljes egészében befizette, azt szabadon eladhatta. Szemben tehát a VOC-vel, amelyből tíz év elteltével bárki kiléphetett, az OK-ból egyoldalú döntéssel nem, csak a részesedés (részvény) átruházásával lehetett „kiszállni”.

A későbbi szakirodalomban vitatott volt, hogy az OK mennyire tekinthető

állandó jellegű társaságnak. A híres német kereskedelmi jogász, *Karl Lehmann* szerint a dán társaság is csak egyes hajóutakra szerveződött, melyek résztvevői egymástól elkülönültek, azaz kvázi nem ugyanannak a társaságnak voltak a tagjai, hanem különböző hajóstársaságoknak egy név alatt.⁴ Ezt azonban *Richard Willerslev*, a Koppenhágai Egyetem gazdaságtörténésze 1944-ben megjelent tanulmányában félreértésnek nevezi, utalva arra, hogy a dán alapítólevel kimondta, hogy bár minden későbbi expedícióra tőkét kell gyűjteni, a korábbi hajók felszerelését is igénybe kell venni, ami pedig úgy értelmezendő, hogy már az

alapításkor valamiféle *fond perpétuel* létrejöttében reménykedtek.⁵

Az alapítólevel azonban azt is kimondta, hogy amint a társaság a Dániába visszahozott árukból legalább az alaptőke 15%-ának megfelelő bevétel ér el, azt haladéktalanul fel kell osztani a részvényesek között. A tőkevédelmi szándék tehát talán megvolt, de hogy ez a gyakorlatban hogyan érvényesült volna, csak akkor tudnánk megállapítani, ha a társaság nyeresége valaha is meghaladta volna az alaptőke 15%-át, azaz lett volna mit tartalékolni. Csakhogy a társaságnak egyáltalán nem képződött nyeresége, így legfeljebb valóban a még meglévő hajókat és az esetleg azokon még meglévő felszereléseket tudta újra igénybe venni, a Dániába visszahozott áru értékesítéséből befolyt összegből tartalékot képezni biztosan nem volt lehetséges.

Az OK nem a részvényesek akaratából, hanem az uralkodó kegyelméből jött létre.

A király azon legfontosabb jogköröket, melyeket egy mai részvénytársaság esetében a részvényesek gyakorolnak, önmagának tartotta fenn. Ő dönthetett a társaság (és kereskedelmi privilégiumai) tizenkét éven túli meghosszabbításáról vagy a társaság megszüntetéséről, ő nevezhette ki az igazgatókat és azt a jogot is fenntartotta, hogy az alapítólevelet a jövőben tetszése szerint megváltoztathassa. Mindezek alapján alapvetően – a németalföldi

példához hasonlóan – az OK részvényesei is olyan passzív befektetők voltak, akik azt várták, hogy megtérüljön a befektetésük, amennyiben pedig elégedetlenek voltak a társaság működésével és jövedelmezőségével, eladhatták részesedésüket.

A társaság napi ügyvitele kilenc igazgató feladata lett, akiket a későbbi levelezésben (a VOC igazgatói mintájára) gyakran *bewindhebber*nek neveztek. Egyikük admirálisi, másikuk helyettes admirálisi kinevezést is kapott a királytól, ami haditengerészeti rang volt, és – egyes vélemények szerint – azt példázza, hogy a VOC-hez hasonlóan a dán társaság is egyfajta „félállami” funkcióval bírt. A két admirális a flottával utazott, míg a további hét igazgató Koppenhágában maradt. Az OK alapítólevele az igazgatók számára az expedíciók bevételeiből származó összeg 2%-ának az egyenlő felosztását rendelte el jutalékként (*provision*), így téve őket érdekeltté a vállalkozás sikerében.

Az Ostindisk Kompagni részére nem sikerült olyan hatalmas alaptőkét összegyűjteni, mint Németalföldön, de ennek szükségességét egyébként maga az alapítólevelével sem írta elő. Mindazonáltal, ha azt vesszük, hogy az 1610-es évek végén a dán állam éves összbevétele (a király magánbevételeit is beleértve) kb. 400.000 *rigsdaler* volt, azért az OK mintegy 180.000 *rigsdalernyi* induló vagyona sem nevezhető jelentéke-

lennek. A legnagyobb részvényes maga IV. Keresztély lett (16.000 *rigsdalerrel*), de a kereskedővárosok polgárainak szerepvállalása is jelentős volt: legnagyobb értékben a koppenhágai és (az ekkor még Dániához tartozó) *malmøi* polgárok fektettek a társaságba.

Az OK első flottája 1618 novemberében hajózott ki Koppenhága kikötőjéből és egy igen viszontagságos út végén, 1620 májusában sikerült partot érnie Ceylon (ma: Sri Lanka) szigetén, Parwánál. Az út összköltsége a kimutatások szerint 154.422 *rigsdaler* (az alaptőke 85%-a!), az embervesztés mintegy 300 fő volt. Ceylonban ráadásul csalódás érte a dánokat, ugyanis kiderült, hogy *Senarat* – az az uralkodó, akit egy *Marcelis de Boschouwer* nevű németalföldi kereskedő koppenhágai tárgyalásai során megbízójaként, mint „Ceylon császárat” emlegett – csupán egy Kandy nevű kisebb ország rész fejedelme volt, aki nemhogy kereskedni

nem hívta a dánokat, hanem (legalábbis állítása szerint) még csak tudomása sem volt Boschouwer „megbízásáról”.

A dán látogatóknak mégis sikerült elnyerniük Senarat rokonszenvét, ugyanis kaptak pár tippet tőle, melyeknek köszönhetően végül, ha nehezen is, de megkezdődhetett az *Ostindisk Kompagni* tevékenysége a Koromandel-parton.⁶ Bár mindez kereskedelmi hasznot végül nemigen hozott Dániának, ennek köszönhető az első dán tengerentúli kolónia (Tranquebar) létrejötte. A dél-kelet-ázsiai dán kereskedelem központja a *Dansborg* nevű tranquebari erőd lett, amely az OK feloszlását követően még további két évszázadig, 1845-ig dán kézben maradt. Az 1616–50 között fennállt első Dán Kelet-Indiai Társaságot pedig a mai napig, mint a dán társasági jog legkorábbi előzményét említik és tanítják a dániai egyetemeken.⁷

Hivatkozások:

- 1 RA. D. Kanc. B 169 (1616–1660) *Diverse breve, dokumenter og akter det Ostindiske Kompagni vedkommende* (II.); RA. D. Kanc. B 144 (1616–1639) *Diverse kongelige ekspeditioner det Ostindiske Kompagni vedkommende*.
- 2 Willerslev, Richard: *Danmarks første aktieselskab*. Historisk Tidsskrift, 6/1944, 608–636., 614–618. p.
- 3 https://mult-kor.hu/20100913_elokerult_a_vilag_legregibb_reszvenye (2021.03.11)
- 4 Lehmann, Karl: *Die geschichtliche Entwicklung des Aktienrechts bis zum Code de Commerce*. Berlin, 1895, 37. p.
- 5 Willerslev 1944, 612. p.
- 6 A mindmáig legrészletesebb összefoglalást lásd: Subrahmanyam, Sanjay: *The Coromandel trade of the Danish East India Company, 1618–1649*. *Scandinavian Economic History Review*, 1/1989, 41–56. p.
- 7 Werlauff, Erik: *Selskabsret*. København, 2019, 38. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: IV. Keresztély dán király (Peter Isaacs németalföldi festő festménye, 1612) https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Christian_IV_Pieter_Isaacs_1612.jpg
2. oldal: Tranquebar látképe (ismeretlen festő festménye, 1658 k.) https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d2/A_view_of_Tranquebar_-_Google_Art_Project.jpg

A blog az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport kiadványa.
Kiadás helye: Budapest
Felelős kiadó: Mezey Barna
Szerkesztők: Beke-Martos Judit és Képesy Imre
Kapcsolat: jog.tortenet@icloud.com

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségrevonást eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:

Képes György: *Ostindisk Kompagni: az első dán részvénytársaság*. In: **JOG.történet**. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2021. március 22. mtajogtortenet.elte.hu/blog/kepes-gyorgy-ostindisk-kompagni